

FTAMP 14.01.77

<https://doi.org/10.26577/JES88320267>**А.К. Мынбаева***, **Г. Сейдулла**, **Б.А. Әрінова**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

*e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ПСИХОДИАГНОСТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕМЕЛЕРДІ ТЕСТІЛЕУДЕН ӨТКІЗУ ЖӘНЕ ВАЛИДТЕУ: ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТЕОРИЯ МЕН ПРАКТИКА

Мақалада шетел авторларының психодиагностикалық әдістерін Қазақстанда қазақ және орыс тілдеріне бейімдеу мәселелері қарастырылған. Зерттеудің мақсаты – психодиагностиканы бейімдеу және валидтеу алгоритмдерін талдау, психология және педагогикалық білім беру бағдарламалары бойынша магистранттар мен докторанттар арасында әдістерді бейімдеу құзыреттіліктерінің қажеттілігін анықтау. Еліміздің жетекші психологиялық журналдарына жасалған талдау психометриялық бейімделу зерттеулерінің өзектілігін, сұранысын және маңыздылығын көрсетті. Мақалада ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің №AP23488243 «Қазақстандық және әлемдік білім берудегі психодиагностиканың даму тарихы: кросс-мәдени талдау және валидтеу алгоритмін жасау» гранттық зерттеу жобасы аясында дайындалған тесттерді бейімдеу және валидтеу рәсімінің жеті кезеңі теориялық тұрғыда талданып, практикалық бағытта дәлелденді.

Зерттеудің эмпирикалық бөлігінде тесттік бейімделу және валидация мәселесі бойынша магистранттар мен докторанттар арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнама үш бөлімнен тұрды. Бірінші блок сауалнамаға қатысушылардың психодиагностика және статистикалық әдістер бойынша оқыту тәжірибесі туралы сұрақтарды қамтылды; екіншісі әртүрлі салалардағы әдістерді бейімдеу қажеттілігі туралы қатысушылардың пікірлерін зерттеуге арналды; үшінші блокта валидация алгоритмі және тесттік бейімделу ерекшеліктері қорытындыланды. Сауалнамаға Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті мен М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің «Психология» және «Педагогика және психология» білім беру бағдарламаларының 40 магистранты мен докторанты қатысты.

Қатысушылардың көпшілігі (іріктеудің 85%) қолданылған шетелдік сынақтарды бейімдеу және растау қажет деп санайды. Зерттеу нәтижелері тұлғалық ерекшеліктерге және психикалық денсаулыққа арналған тесттерге деген сұраныстың көп екендігін көрсетті. Магистранттар мен докторанттардың шамамен 60%-ы валидтеу және бейімделу әдістерін табысты игере алды, ал 60%-дан астамы өздерінің психометриялық құзыреттерін жақсартуға қызығушылық танытты.

Түйін сөздер: тесттер, психометрия, әдістерді бейімдеу рәсімі, лингвистикалық бейімделу, мәдени байқаудан өткізу, тест валидациясы.

A.K. Mynbayeva*, G. Seidulla, B. Arinova

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

*e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz

Testing and Validating Psychodiagnostic Methods in Education: Theory and Practice in Kazakhstan

This article examines the adaptation of foreign psychodiagnostic methods into Kazakh and Russian in Kazakhstan. The aim of the study is to analyze the algorithms for adapting and validating psychodiagnostic methods and to identify the need for competencies in adapting methods among master's and doctoral students in psychology and educational psychologists. An analysis of the country's leading psychology journals demonstrated the relevance, demand, and significance of psychometric adaptation studies. Seven stages of the adaptation and validation procedure for tests developed under grant No. AP23488243, "Development of psychodiagnostics in education in Kazakhstan and the world: cross-cultural analysis and development of a validation algorithm" are described. The empirical part of the study included a survey of master's and doctoral students on the issue of test adaptation and validation. The questionnaire consisted of three sections. The first block included questions about the survey participants' experience training in psychodiagnostics and statistical methods; the second focused on the need to adapt methods from various fields; and the third on the specifics of test validation and adaptation algorithms. 40 master's and doctoral students from the Psychology and "Pedagogy and Psychology"

programs at Al-Farabi Kazakh National University and M. Auezov South Kazakhstan University participated in the survey. The majority of participants (85% of the sample) believe that it is necessary to adapt and validate the foreign tests they use. Personality tests and mental health tests are the most in-demand for adaptation. About 60% of the master's and doctoral students in the sample could potentially learn validation and adaptation techniques, and over 60% are interested in improving their psychometric competencies.

Keywords: tests, psychometrics, method adaptation procedure, linguistic adaptation, cultural adaptation, test validation.

А.К. Мынбаева*, Г. Сейдулла, Б.А. Аринова

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

*e-mail: Aigerim.Mynbaeva@kaznu.edu.kz

Апробация и валидизация психодиагностических методик в сфере образования: теория и практика в Казахстане

В статье рассмотрены вопросы адаптации психодиагностических методик иностранных авторов на казахский и русский языки в Казахстане. Цель исследования – проанализировать алгоритмы адаптации и валидизации психодиагностик, выявить потребность компетенций по адаптации методик среди магистрантов и докторантов психологов, педагогов-психологов. Анализ ведущих психологических журналов страны показал актуальность, востребованность и значимость психометрических адаптационных исследований. Описаны семь этапов процедуры адаптации и валидизации тестов, разработанных в рамках гранта № AP23488243 «Развитие психодиагностики в образовании Казахстана и мира: кросс-культурный анализ и разработка алгоритма валидизации» Комитета науки МНВО РК. В эмпирической части исследования проведен опрос магистрантов и докторантов о проблеме адаптации и валидизации тестов. Анкета состояла из трех блоков. Первый блок включал вопросы об опыте обучения психодиагностики и статистическим методам участников опроса; второй был связан с изучением мнений участников о необходимости адаптации методик разных направлений; третий – об особенностях алгоритма валидизации и адаптации тестов. В опросе приняло участие 40 магистрантов и докторантов образовательных программ «Психология», «Педагогика и психология» Казахского национального университета им. аль-Фараби и Южно-Казахстанского университета им. М. Ауэзова. Большинство участников (85% выборки) считают, что необходимо адаптировать и валидизировать используемые иностранные тесты. Наиболее востребованы к адаптации тесты на личностные особенности и тесты на ментальное здоровье. Около 60% магистрантов и докторантов выборки потенциально могут обучиться техникам валидизации и адаптации, и более 60% заинтересованы в повышении психометрических компетенций.

Ключевые слова: тесты, психометрия, процедура адаптация методик, лингвистическая адаптация, культурная апробация, валидизация тестов.

Кіріспе

Әлемдік психометриялық ғылымның білім берудегі тарихы Бине-Саймонның алғашқы тесттерінен басталып, 100 жылдан астам уақытты қамтиды. Дүниежүзі психологтары жыл сайын бірнеше жүздеген жаңа психодиагностикалық әдістерді әзірлейді. Елімізде әлемдік психологияның қарқынды дамуы бір жағынан мамандарға, соның ішінде білім беру психологтары мен педагог-психологтарға психодиагностикалық құралдарды тәжірибелік іс-әрекетте талдауға, валидтеуге және алыс-беріс ретінде пайдалануға мүмкіндік береді. Ғалымдар жаңа феномендердің адам психикасына және психикалық күйлеріне әсер ететін сипатын зерттейді; оларды өлшеу және бағалау әдістерін дайындайды. Екінші жағынан қарағанда, адамдардың

психикалық денсаулығын қорғау, күйзелісті, мазасыздықты және мінез-құлыққа қарсылықты жеңу мәселелері өзекті болып табылады. Балалардың психикалық денсаулығын қорғау бойынша ЮНЕСКО 2022 жылы «Денсаулық пен әл-ауқатқа арналған білім беру стратегиясын» жариялады. Психологиялық қызметтегі алдын алу жұмыстары тұлғаны диагностикалаумен тікелей байланысты. Әдістеме арсеналын жетілдіру және толықтыру қажет. Сонымен қатар психометриялық диагностиканы халықаралық тәжірибеде алыс-беріс ретінде зерттеп, қазақтандық реалиялар үшін бейімдеуге болады. Сол сияқты қазақстандық зерттеушілердің жаңа психодиагностикалық әдістемелерді әзірлеуі де өзекті деп танылады. Қазақстанда негізінен қазақ тілінде сөйлейтін азаматтардың жаңа ұрпағы өсіп шықты, бұл сонымен қатар қазақ тіліндегі

танымал психодиагностикалық әдістерді қайта валидтеу сұрақтарын, қазақстандық тәжірибеге арналған шетелдік заманауи әдістерді валидтеу, білім беру аясында кәсіби бағдарлық диагностикаларды жаппай қолдану, тұлғалық ерекшеліктерді және білім беру жүйесіндегі балалардың, оқушылардың, студенттердің қабілеттіліктерін және психологиялық қызметтердің іс-әрекеттерін анықтауды қиындатып жібереді. Біз, бұл зерттеуде Қазақстанның психологиялық журналдарындағы мақалаларды талдау мен шолу негізінде қазақстандық ғалымдардың әдістерді бейімдеу және валидтеу тәжірибесін қарастырамыз.

Зерттеудің мақсаты – психодиагностиканы бейімдеу және валидтеу алгоритмдерін талдау, магистранттар мен докторанттар, психологтар, педагог-психологтардың арасында әдістемені бейімдеуге қажетті құзыреттіліктерді анықтау.

Зерттеу сұрақтары:

1) Шетелдік ғалымдардың әдістемелік тесттерін қазақ және орыс тілдеріне валидтеу мен бейімдеу психологиялық ғылымда қаншалықты белсенді жүргізілуде?

2) Психодиагностикалық тесттерді валидтеу алгоритмі қандай?

3) Жоғары оқу орындарындағы магистранттар мен докторанттарға әдістемені бейімдеуде құзыреттіліктер қаншалықты қажет?

Зерттеу әдістері

Зерттеу дизайны екі кезеңде жүргізілді: қазақстандық ғалымдар мен зерттеушілердің шетелдік тесттерді қазақ және орыс тілдеріне бейімдеу туралы мақалаларды мысал ретінде пайдалана отырып, әдістемені валидтеу бойынша қолданыста бар зерттеулерге теориялық шолу жасау, сонымен қатар бейімделу және валидтеу алгоритмін талдау. Халықаралық тестілеу комиссиясының (2017) тестерді аудару және бейімдеу туралы ұсынымдарына негізделіп, зерттеушілер тобымен (З.Б. Мадалиева және басқа да ғалымдар) дайындалған гранттық АР23488243 жобасының 7 кезеңнен тұратын нәтижелерінің рәсімі ұсынылды. Зерттеудің екінші бөлімінде бейімделген тесттердің өтімділігін және тесттерді валидтеу мен бейімдеудегі құзыреттіліктерді дамыту қажеттілігін бағалау үшін Қазақстанның жоғары оқу орындарындағы магистранттар мен докторанттар арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бойынша 40 студент (20 магистрант және 20 докторант) қатысты.

Әдебиеттерге шолу

Психодиагностикалық әдістемелер А.Төлегенованың (2016) пікірінше, шетелдік ғалымдардың тесттерін бейімдеу мен валидтеу және жаңа әдістерді әзірлеу сияқты екі бағыт арқылы жасалуы мүмкін. Автор «Тестерді бейімдеу – бұл қолданылу жағдайларында тестің адекваттылығын қамтамасыз ететін іс-шаралар кешені» деп анықтама береді. Қазақ және орыс тілдеріне валидтелген танымал сауалнамалар:

- Психикалық денсаулық континуумы – (қысқаша нұсқасы) Mental Health Continuum-Short Form (Эрнандес-Торрано, Д., Ибраева Л., Мұратқызы А., 2021),

- Депрессия белгілері – Бектің депрессиялық белгілер тізімі (БДБ) (Жолдасова М., Борбасова Г., Камзанова А. және т.б. 2020; Карибаева және т.б., 2023),

- Депрессия, мазасыздық және күйзеліс шкаласы. Depression Anxiety Stress Scale (DASS-21) – (Уристемова, А.К., Мысаев, А.О., Мейірманов, 2023),

- Эдинбургтің босанғаннан кейінгі депрессия шкаласы (EPDS)) (Марат және т.б. , 2025);

- Спилбергердің мазасыздық сауалнамасы (Дарбаева, А.К., Оразова, Г.У., Даутов, Т.Б. және Мусина, А.А., 2025);

- Күйзеліспен күресу туралы сауалнама – Brief COPE (Жеңісқызы А., т.б. (2026),

- Дандидің күйзеліске қарсылық сауалнамасы (Кустубаева А., 2011),

- Өзін-өзі өлтіру стигматизациясының шкаласы (SOSS-SF Кұдайбергенова және т.б 2025);

- Фишердің «Неке ажырасуына бейімділік шкаласы» – V. Fisher’s Questionnaire «Divorce Adjustment Scale» (Сламбекова, Кабакова 2018);

- Ш.Шварцтың құндылықтар сауалнамасы (Касимова, Аймағамбетова, Ермекбаева 2016),

- Р. Амтхауэрдің интеллект тесті (Нуратдинов, Мамбеталина, Уталиева, 2022 т.б.).

Жоғарыдағы тізімнен сауалнамалардың негізінен психикалық денсаулыққа, сонымен қатар отбасылық психологияға, когнитивті және әлеуметтік психологияға байланысты валидтелгендігін көруге болады. Педагог-психолог студенттердің білім беру саласындағы жаһандық құзыреттіліктерге бейімделуі бойынша Р. Желдибаева (2023) сауалнама жүргізді. Әдістеменің талдауы креативті индустрия саласының дамуы және аталған мамандыққа деген сұраныстың өсуіне орай сауалнамаларда студенттердің креативтілігіне, шығармашылық қабілеттеріне және кәсіби бағдарлық тестерге назар аударудың қа-

жет екендігін көрсетеді (Қадыр Р.С., 2024). Осыдан бұрын біз Қазақстандағы психодиагностиканың дамуы бойынша және 2011-2017 жылдар аралығында (Мынбаева А.К., 2018) психодиагностика туралы Қазақстанда жарияланған оқулықтар мен оқу құралдарын келтірдік, сол кез-

де бейімделген психологиялық диагностикалар азырақ болатын. Қазақстандағы жетекші психологиялық журналдарды кесте түрінде талдау арқылы енді қазақстандық ғалымдардың әдістемені бейімдеу және валидтеудегі маңызды белсенділігін көрсетуге болады (1-кесте).

1-кесте

Психометриялық әдістемелерді бейімдеу және валидтеу бойынша Комитет ұсынған журналдар тізіміне (2-тізім) енген мақалалар саны

Журнал	Саны	Тізімі	Іріктеу
ҚазҰУ Хабаршысы. «Психология және өлеуметтану сериясы»	7	Жеңіскызы А., Құдайбергенова Г., Рогалева Л., Құдайбергенова С., Алиева Ж. Brief COPE сауалнамасының қазақша нұсқасын мәдени бейімдеу және факторлық құрылымы // ҚазҰУ Хабаршысы. «Психология және өлеуметтану сериясы». – 2026. - №96(1) https://doi.org/10.26577/JPsS20269611 https://bulletin-psysoc.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/2228	N=495 адам, 16-67 жас аралығындағы
		Умуркулова М.М., Сабирова Р.Ш., Касымова Л.С., Мун М.В. «Undergraduate Stress Questionnaire» сауалнамасын бейімдеу тәжірибесі // ҚазҰУ Хабаршысы. «Психология және өлеуметтану сериясы». – 2021. – № 76(1). – Б. 4–16. https://doi.org/10.26577/JPsS.2021.v76.i1.01	N=254 студент, жас жігіттер – 105, қыздар – 149, Бөкетов атындағы ҚарМУ, орташа жасы -18,3
		Айдосова Ж.К., Ким А.М., Хон Н.Н., Садвакасова З.М. Бар-Онның эмоциялық интеллект тестінің жастарға арналған қысқа нұсқасын аудару және бейімдеу: ішкі сәйкестілігін, конвергенттік жарамдылығын және ретест сенімділігін тексеру // ҚазҰУ Хабаршысы. «Психология және өлеуметтану сериясы», 2023. – № 85(2). – Б. 4–13. https://doi.org/10.26577/JPsS.2023.v85.i2.01	N=2273 студент, оның ішінде 803 –жас жігіт, 1470 қыз, жасы –16 -29 арасы
		Сланбекова Г.К., Кабакова М.П., Төлегенова А.А., Мун М.В., Дүйсенбеков Д.Д. «Ажырасуға ыңғайлану шкаласын» орыс тіліндегі сауалнама нұсқасына бейімдеу // ҚазҰУ Хабаршысы. «Психология және өлеуметтану сериясы», 2014. – № 50(3). https://bulletin-psysoc.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/38 «Фишердің неке ажырасуына бейімделу шкаласы» атты сұрақнамасын орыс тілді таңдамаға бейімдеу алынды. (Fisher Divorce Adjustment Scale).	N=90 адам, 63 әйел, 27 ер адам. Жасы -20-60 жас аралығы
		Касымова Л.С., Аймағанбетова О.Х., Еремекбаева М.К. Қазақстан жастарының өлеуметтік көзқарастарын және құндылықтарын зерттеу // ҚазҰУ Хабаршысы. Психология және өлеуметтану сериясы. – 2014. – Т. 49. – №. 2	N=93 студент
		Сланбекова Г.К., Кабакова М.П., Ман Ч.Чунг. Фишердің «Неке ажырасуына бейімделу шкаласы» сұрақнамасын Қазақстанда бейімдеу тәжірибесі // ҚазҰУ Хабаршысы. Психология және өлеуметтану сериясы. – 2018. – Т. 64. – №. 1. – С. 163-172.	N=90 адам., 63 – әйел, 27 ер адам . Жасы – 20-60 жас аралығы
		Мынбаева А.К., Аринова Б.А., Молдасан К.Ш., Шевелева Д., Әсілбек Н. Студенттердің психологиялық капиталын диагностикалау: ағылшынша және орысша сауалнамалардың қазақ тіліне бейімделуін салыстыру // ҚазҰУ Хабаршысы. Психология және өлеуметтану сериясы. – 2026. – №2.	N = 647, оның ішінде 562 –қыз, 85 –жас жігіт Жасы –18-23 аралығы

Журнал	Саны	Тізімі	Іріктеу
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ҰУ Хабаршысы . Педагогика. Психология. Әлеуметтану сериясы. Psychology and Cognitive Sciences	7	Касымжанова, А., Бапаева, С. Белгісіздікке толеранттылықты зерттеу әдістемелерінің қазақ тіліне бейімделуі // Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ҰУ Хабаршысы . Педагогика. Психология. Әлеуметтану сериясы. – 2023. – №143(2). Б. 169–185. https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/385 https://doi.org/10.32523/2616-6895-2023-143-2-169-185	N=327 респондент, 18- 61 жас аралығындағы 51 ерлер және 276 әйел
		Шаталова, О. К.Корпела және т.б қалпына келтіру тиімділігі шкаласы (ROS): бейімделу және алғашқы психометриялық бағалау // Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ҰУ Хабаршысы. Педагогика. Психология. Әлеуметтану сериясы. – 2024. – № 149(4). Б.422–441. https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/981	N=120 орыстілді респондент, 39 -61, жас 68,3% әйел (82 адам Ресей)
		Нұрадинов А., Мамбеталина А., Уталиева Ж.Т. Қазақстан халқына Р. Амтауэрдің интеллект тестін бейімдеу және стандарттау // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Педагогика. Психология. Әлеуметтану сериясы, 2022. – №141(4). https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/260	N=509 адам, жас жігіттер – 192; қыздар– 317. Жасы 13-18 аралығы
		Қонысбай Т.Е., Аймағанбетова О.Х. және т.б А. Кирктің стандартталған эмоционалдық өзін-өзі тиімділік шкаласын мәдениетаралық бейімдеу және валидациялау: Қазақстандық іріктеме мысалында // Психология және когнитивтік ғылымдар – Psychology and Cognitive Sciences. 2025. – № 154(1). – Б. 47-61. https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-47-61	N=20, ерлер – 8, әйелдер -12. Жасы –16 -55 аралығы
		Бапаева С.Т., Бағыбаева М.И және т.б . «Отбасылық өмір ата-ана көзімен» (Е. Шеффер, Р. Белл) әдістемесінің қысқартылған нұсқада қазақ тіліне бейімделуі Psychology and Cognitive Sciences, 2026. – № 154(1). – Б. 125-156. https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-125-156	N=380, ерлер18, әйелдер 362 жасы 18+ 55 және одан жоғары
		Жуманғалиева А., Мун М., Петрулите А. Мейірімді өзіндік сәйкестікті бағалауға арналған қазақстандық үлгі негізінде «тыныш эго» шкаласының орыс тіліндегі нұсқасының сенімділігін анықтау әдістемесі // Psychology and Cognitive Sciences, 2026. – № 154(1). – Б. 222-244. https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-222-244	N=223 респондент, 91% әйелдер, 22-86 жас аралығы
		Мамбеталина А.С., Жамалиева Л.М., Сисенова А.Т. (2026). Бектің суицидтік идеация шкаласы: қазақ тіліндегі нұсқасының лингвистикалық бейімделуі және психометриялық валидизациясы. Psychology and Cognitive Sciences , 154(1), 245-260. https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-245-260	N=150 студент, ерлер – 68, әйелдер – 82. жасы 18-21 жас аралығы
Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Психология» сериясы	3	Жуманғалиева А., Мун М., Петрулите А. Қазақстан Республикасы үлгісінде тұлғаның әл-ауқатын бағалау шкалаларының орыс тілді нұсқаларының сенімділігін бағалау // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Психология» сериясы, 2025. – №3(84).– Б. 22-38. https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/089b8092-2ff6-440d-834f-aaf951ba8b9a/content	N=223 респондент, 95% әйелдер , 22-86 жас
		Лимашева, Л., Бердибаева, С., Гарбер, А. PUMP (Problematic use of mobile phone) сауалнамасының қазақ тілді нұсқасын бейімдеу. //Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Психология» сериясы. 2025. -№ 82(1). – Б. 228-238. Doi: 10.51889/2959-5967.2025.82.1.020	N=130 студент
		Бапаева С.Т., Касымжанова А.А., Васько Т.П., Мырзатаева Б.М., Ахметжанова М.Б.Тұлғаның белгісіздікке толеранттылығының жас және жыныстық ерекшеліктерінің зерттелуі //Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ, «Психология»сериясы. – №3(76). DOI: https://doi.org/10.51889/2959-5967.2023.76.3.009 .	N=319 45 ер адам және 274 әйел

Дереккөз/Ескертпе: Берілген кестені материалдарды талдау негізінде авторлар құрастырған

1-кестедегі талдау Қазақстан ғалымдарының шетелдік тестерді орыс және қазақ тілдеріне валидтеу бойынша белсенділік танытатындығын білдіреді. Мұндай үрдіс қоғамдық сұраныстың тесттерді бейімдеу мен валидтеуді жанама түрде растайды. Қазақстанда қазақ тіліндегі валидтелген әдістемелердің санының қазақ қоғамы үшін сонша көп еместігін О. Аймағанбетова мен Э. Сариева (2025) атап көрсетеді. Зерттеушілердің әртүрлі іріктеу нұсқаларын пайдаланатынын, сол сияқты бейімдеу және валидтеу процедураларындағы айырмашылықтарды 1-кестедегі деректерді салыстырудан байқауға болады. Іріктеулер 90 – адамнан 2000 – нан астам адамға дейінгі аралықты қамтиды. Көптеген зерттеулерде қатысушылардың жас аралығының диапозонының кеңдігі, сондай-ақ валидтеуде әйел қатысушылардың гендерлік үстемділігі байқалады.

Әйелдер құрамының үстемділігін олардың қоғамдағы жоғары қарым-қатынасымен және тестік зерттеулерді жүргізуге деген оң көзқарастарымен түсіндіруге болады. Рәсімдеу алго-

ритмдеріндегі айырмашылықтарды жан-жақты талдайық. Мысалы, М. Өмірқұлов пен Р. Саби-ровтың мақаласында (2021) тестілеуге бейімдеу мен валидтеудің төрт кезеңі атап көрсетіледі: 1) құралдың аудармасы және мәдени бейімде-лу; 2) ішкі келісімділікті талдау және корреля-циялық талдау; 3) конвергентті валидтілікті тек-серу; 4) қайта тестілеудің сенімділігін талдау. Авторлар зерттеуде Л. Бурлачук және Д. Би-тон (2011) бойынша рәсімдеуді және тесттерді кросс-мәдени бейімдеу бойынша ұсыныстарды келтіреді (2-кесте). Салыстырмалы аспектіде екі оқулық пен екі мақаладан алынған алгоритмдер-ді қарастырайық. Эксперименталды психология бойынша А.Төлегенованың (2016) қазақстан-дық оқу құралында шетелдік әдістерді валидтеу мен бейімдеудің төрт кезеңін бөліп көрсетеді: 1) Тест авторының алғашқы теориялық қағи-даларын талдау; 2) Тест және нұсқаулықты ау-дару; 3) Сенімділік пен валидтілікті тексеру; 4) Сәйкес келетін іріктеулер бойынша стандарт-тау (2-кесте).

2-кесте

Психологиялық зерттеулердегі шетелдік тестерді валидтеу алгоритмін салыстыру

Авторлар	Л.Бурлачук «Психодиагностика» (оқулық)	А.Төлегенова «Психологиялық экспе- римент: құрылым және технологиялар» (оқу құралы)	О.Аймағанбетова, Э.Сариева (мақала)	М. Өмірқұлов және т.б (мақала)
Бейімдеу және валид- теу кезеңдері	1) анкетаның аудармасының бастапқы нұсқасын дайындау 2) түпнұсқа тілінде сөйлейтін кәсіби психологтармен бастапқы аударманы рецензиялау және сараптамалық бағалау; түпнұсқа тіліне аударылған нұсқаны линг-вистпен қайта аудару ; 3) аудармаларды сараптамалық бағалау; 4) пилоттық тестілеу, (бастапқы-тест), аударманың кешіліктерін анықтау; 5) анкетаның соңғы аудармасын әзірлеу	1) Тест авторының алғашқы теориялық қағидаларын талдау; 2) тестің аудармасы және нұсқаулық 3) сенімділік пен валидтілікті тексеру 4) Сәйкес келетін іріктеулер бойынша стан-дарттау	1) Лингвистикалық бейімдеу 2) мәдени бейімдеу 3) сенімділік пен валидтілікті психометриялық тексеру	1.Құралды ауда-ру және мәдени бейімдеу; 2. ішкі келісімділікті талдау және корреляциялық талдау; 3. конвергентті валидтілікті тексеру; 4. қайта тестілеудің сенімділігін талдау

Дереккөз/Ескертпе: Берілген кестені материалдарды талдау негізінде авторлар құрастырған

Барлық рәсімдеулерде лингвистикалық және мәдени бейімделу кезеңдері, сондай-ақ сенімділік пен валидтілікті тексеру 2-кестедегі талдау көрсеткендей бөлінеді.

Авторлар О.Аймағанбетова мен Э.Сариева (2025) сауалнамалар мен нұсқауларды тікелей аудару, сондай-ақ тесттің семантикалық эквиваленттілігін қамтамасыз ету үшін кері аудару кіретін лингвистикалық бейімделуді «психологиялық тесттерді аудару және локализациялау үдерісі» деп түсіндіреді. Мақсатты мәдени ортада тесті қабылдауға ынталандыруды анықтауға бағытталған «мәдени бейімделу» рәсімін тестің бейімделу кезеңі ретінде анықтайды. Бейімделу қатысушылардың тест сұрақтары мен шкалаларын дұрыс интерпретациялай алуларымен байланысты болады. Тестің батыстық нұсқасының мәдени контекст үшін маңызды соматикалық симптомдарды (мысалы, дененің ауырсынуын) жеткілікті бағаламауына Бектің Африкадағы депрессия туралы сауалнамасының бейімделуі мысал бола алады. «Индивидуалистік мәдениеттердің өкілдері негізінен жалғыздық пен оқшаулану сезімдеріне, ал ұжымдық мәдениеттердің өкілдері негізінен соматикалық бұзылуларға шағымданатыны белгілі» (Кондрашихина, 2009). Психометриялық тексеру тесттің сенімділігі мен валидтілігін, яғни қайта өлшеулер кезінде оның тұрақтылығын және нақты сол ұғымның тесттің құрылымына сәйкестігін бағалауды қамтиды.

Нәтижелер және талқылау

ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің АР23488243 «Қазақстандық және әлемдік білім берудегі психодиагностиканың даму тарихы: кросс-мәдени талдау және валидтеу алгоритмін жасау» жобасы бойынша гранттық зерттеу аясында психология ғылымдарының докторы, профессор З.Б. Мадалиева және басқа да зерттеушілер тобымен бірлесіп, Халықаралық тестілеу комиссиясының тестерді аудару және бейімдеу бойынша ұсыныстарына (2017) және тесттерді тексеру және валидациялау тәжірибесіне сүйене отырып, 7 кезеңнен тұратын жан-жақты талқыландырылған валидтеу және бейімдеу алгоритмі жасалды:

1. Тест авторының бастапқы теориялық қағидаларын талдау. Тақырыпқа сәйкес келетін әдебиеттерді қарастыру; тілдік мәдениет өкілдерінен алынған тест нормалары бойынша тест қай жерде қолданылғанын, қандай әлеуметтік-мәдени контексте және кімге арналғанын нақтылау. Қажет болған жағдайда тесті пайдалану үшін

автордың рұқсатын алу. Іріктеудің стандарттауға, жыныс пен жас құрылымына, кәсіби-мәдени белгілерге сәйкестігін оқып үйрену.

2. Тест және оның нұсқауларын пайдаланушы тіліне аудару. Лингвистикалық және мәдени бейімделу кезеңдері. Әдістемені бейімдейтін зерттеушілер үшін негізгі кедергілер әртүрлі елдердің халықтары арасындағы әлеуметтік-мәдени және тілдік айырмашылықтарға байланысты болды. Тест мазмұнын біркелкі түсінуді қамтамасыз ету үшін әртүрлі елдер өкілдерінің тілдік бірліктер мен категориялардың коннотативтік мағыналарын ескере отырып, басқа мәдениеттердегі балама сөздер мен сөз тіркестерін табу өте маңызды.

Осыған байланысты:

1) психология немесе психометрия саласында маманданған, екі тілді меңгерген (3 немесе одан да көп) білікті аудармашылар тағайындалады. Түпнұсқадағы әдістеменің қазақ/орыс тілдеріне аудармалары тәуелсіз орындалады.

2) аудармалар салыстырылады және олар бірыңғай алдын ала нұсқаға біріктіріледі, сөйтіп сәйкессіздіктер жойылады.

3) мәдени және тілдік ерекшеліктерді анықтау үшін қазақ және орыс тілді мамандармен сараптамалық бағалау жүргізіледі. Терминология мен мазмұн мәдени айырмашылықтарды есепке ала отырып бейімделеді.

4) психодиагностикалық стандарттарға сәйкес келетін қорытынды тест құрастырылады.

5) Кері аударма және сапаны бақылау орындалады. Кәсіби аудармашылар арқылы қазақ және орыс тілдеріндегі соңғы нұсқалары түпнұсқа тіліне аударылады. Сәйкессіздіктер мен бұрмалауларды анықтау және түзету үшін түпнұсқа және кері аудармалар салыстырылады.

3. Пилоттық сынақ. Әдістеменің сенімділігі мен валидтілігін қазақ/орыс тілдерінде бағалау үшін репрезентативті үлгі бойынша зерттеу жүргізу.

4. Құрылым мен валидтілікті бағалау. Тесттің валидтілігі мен сенімділігі психометриялық талаптарға сәйкес бағаланады. Жаңа әлеуметтік-мәдени контексттегі репрезентативтілікті, сенімділікті, валидтілікті және сенімділікті бағалау келесі қадамдарды қамтиды:

1) Әдістемені құрайтын пункттердің ішкі валидтілігі мен ішкі келісімділігін талдау. Әдістеменің ішкі келісімділігін немесе сенімділігін тексеру. Шкалаларды немесе қосалқы шкалалардың ішкі келісімділігін бағалау үшін Ликерт тәрізді немесе басқа баллдық жүйелерді қолданылады, Кронбахтың α коэффициенті (α Cronbach)

және Макдональдс ω коэффициенті (McDonald's ω) қолданылады. Ішкі келісімділікті бағалау үшін әдістеме/тестілеу бөліктері арасындағы корреляция есептеледі.

2) барлау факторын талдау немесе зерттеу (EFA) ішкі құрылымды және алынған факторлардың теориялық модельге сәйкес келетінін анықтауға мүмкіндік береді.

3) растау факторлық талдау (CFA) алынған модельдің ішкі келісімділігін және адекваттылығын бағалау үшін, сонымен қатар осы модельдің толықтай жиынтығын растау үшін қолданылады. Растаушы факторлық талдау мәдени немесе басқа да айырмашылықтарымен ерекшеленетін тұрғындар үшін әдістеме жасау және бейімдеу үшін міндетті болып табылады.

4) критериялды валидтілік (алдын ала болжамдық немесе конвергентті /дивергентті) өлшеу құралдарының сапасы мен дәлдігін бағалау үшін пайдаланылады, бұл құралдың өлшеуге тиісті нәрсені шынайы өлшейтінін және оны дәл әрі сенімді орындайтынына көз жеткізеді. Басқа жарамды өлшемдермен немесе ауыспалы критерийлермен байланыстарды анықтау мен топтарды салыстыру үшін Пирсон немесе Спирман корреляция коэффициенттері, t-тесттер немесе ANOVA және ROC талдауы диагностикалық дәлдікті бағалау үшін қолданылады.

5. Қайта тестілеуге тұрақтылықты тексеру. «Тест-қайта тестілеу» әдісін қолдану арқылы сенімділікті талдау. Қайта тестілеу сенімділік талдауы әдістемеге немесе тестке, сол сияқты жеке пункттердің тұрақтылығын бағалауда қолданылуы мүмкін. Қатысушылардың сол тобына анықталған бір уақыт аралығындағы тест нәтижелеріне жұптық корреляция жүргізіледі (бастапқы және қайталама арасындағы интервал 1 айдан 6 айға дейін болуы мүмкін). Мысалға корреляция коэффициенттерін, атап айтқанда, Спирменнің корреляция коэффициентін қолдануға болады.

6. Алынған мәліметтерді аналитикалық талдау: ішкі келісімділікті, факторлық құрылымды және корреляцияны тексеру. Талдау нәтижелері бойынша түзетулер енгізу.

7. Стандарттау және енгізу. Нормативтік құжаттарды және пайдаланушы нұсқаулығын және әзірлеу. Тестілеуді іріктеулерге сәйкес стандарттау. Тестің нормаларға сәйкестігін тексеру. Валидтілікті тексеруден оң нәтиже алғаннан кейін ғана іріктемені кеңейтіп, тест баллдарының эмпирикалық таралуын қайта құру ұсынылады.

Тест нормаларын әзірлеу үшін әдістеме қай популяцияға жасалғандығын ескере отырып

нормативтік іріктеуді жүргізу қажет. Тест нормаларын әзірлеуге арналған нормативтік іріктеме 200 адамнан кем (кейбір жағдайларда жалпы популяцияның мөлшеріне байланысты кемінде 1000 адам) болмауы керек. Эмпирикалық зерттеу жүргізілгеннен кейін, өңделмеген баллдық ұпайлар жалпы қабылданған стандарттарға сәйкес нормативтік мәндерге айналдырылады. Содан кейін квантильдер есептеледі. Квантильдер негізінде нормативтік шекаралар анықталады және нақты популяция үшін тест нормалары белгіленеді. Байқаудан өткізу аяқталғаннан кейін мамандарды оқыту және бағдарламаны практикалық қолдану басталады.

Бейімделу саласында тәжірибесі бар зерттеушілермен жүргізілген сұқбаттар бұл алгоритмді өздерінің ұсыныстармен толықтырады. Атап айтқанда, әдістемені пайдалануға рұқсат алу және этика комитетінің мақұлдауын міндетті тармақ ретінде қосу ұсынылады.

Аталған алгоритмді О.Аймағанбетованың (2025), М. Өміркүловтың (2021) мақалаларында және Л. Бурлачуктың (2016), А. Төлегенованың (2016) оқу құралдарындағы әрқайсысының бір-бірімен қиылысатын тұстарын байланыстыра және біріктіре отырып, келтірілген рәсімдеулерді салыстыруға болады. Сол сияқты 7 кезеңнен тұратын рәсім – алгоритм валидтеу және бейімделу кезеңдерін жан-жақты ашып көрсетеді.

Зерттеудің эмпирикалық бөлігіне көшейік. Біз тестілеуді бейімдеу және валидтеу бойынша үш бөлімнен тұратын сауалнама құрастырдық. Бірінші блок (1) сауалнамаға қатысушылардың психодиагностика және статистикалық әдістер бойынша оқу тәжірибесі туралы сұрақтардан тұрды; (2) – қатысушылардың әртүрлі бағыттағы әдістерді бейімдеу қажеттілігі туралы пікірлерін қарастыруға арналды; ал (3) блокта – тестілеуді валидтеу мен бейімдеу алгоритмінің ерекшеліктеріне назар аударылды.

Сауалнамаға «Психология», «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы бойынша зерттеуге келіскен 40 магистрант пен докторант қатысты. Магистранттар мен докторанттар әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде және М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінде оқиды.

Психодиагностика курсынан 25 магистрант пен докторант (62,5 % іріктеуден) өтті. Магистранттар өздерінің статистикалық құзыреттіліктерін жоғары бағалайды: 11 магистрант және 10 докторант (52,5 %) өз білімдерін «жақсы» немесе «өте жақсы» деп бағалайды, ал 5 магистр және 5 докторант (25%) «қанағаттанарлық» деп баға-

лайды. Қалғандары курстан өтпеді (3 магистрант + 4 докторант = 17,5 %) немесе білімдерін нашар деп бағалады. Сөйтіп, іріктеуден өткен магистр және докторанттардың 75%-ы тестілеуді бейімдеу және валидтеу технологиялары бойынша әрі қарай оқуы мүмкін екендігі анықталды.

Қатысушылардың бейімделу тесттерінің қажеттілігі туралы пікірлері сауалнаманың екінші бөлігінде қарастырылды. Қатысушылардың көпшілігі (85%) шетелдік тесттерді бейімдеу және валидтеу қажет деп санайды, 2 магистрант және 3 докторант (12,5%) «шешім қабылдамады», ал біреуі (2,5%) қажет емес деп санайтындықтарын білдірді.

Сауалнамаға қатысушылардың пікірінше, тұлғалық ерекшеліктер туралы тестер мен психикалық денсаулыққа бейімделу тестері көбірек сұранысқа ие деп саналады. Сонымен қатар, қатысушылардың (72,5%) құраған 29 қатысушы стресс-тесттердің басымдылығын көрсеті, басқа тесттер (кәсіби сапа, тұлғаның өзін-өзі бағалауы және тұлғааралық қарым-қатынас) (25-27 қатысушы немесе 62,5-67,5%) арасында шамамен бірдей балл жинады. Қатысушылардың ойынша, тестілеуге бейімделу және валидтеу алгоритмінің 7 кезеңінің ішінде 2-қадамға, яғни «Тестті және оның нұсқауларын пайдаланушы тіліне аудару», қатысушылардың 77,5%-ы, 6-қадамға, «Алынған деректерді аналитикалық талдау», қатысушылардың 82,5%-ы және барлық қадамдарға қатысушылардың 60%-дан астамы оқытуға қажеттілік танытты.

«Валидтау кезеңдерінің бірі», «Алынған мәліметтерді аналитикалық талдау: ішкі келісімділікті, факторлық құрылымды, корреляцияларды тексеру, түзетулер енгізу» сұрақтары зерттеу және растау факторлық талдауын және басқа да статистикалық есептеулерді жүргізуді қамтиды. Сіздің ойыңызша, талдауды статистикалық немесе зерттеу орталығына тапсырған дұрыс па, әлде есептеулерді өзіңіз жүргізген дұрыс па? » деген сұраққа жауап беруде қатысушылардың пікірлері екіге бөлінді: 12 респондент (40%) есептеулерді өздері жүргізе алады, 16 респондент (40%) орталыққа тапсыруды ұсынады, ал 12 адам (30%-ы) «жауап беруге қиналды». Сауалнамаға қатысушылардың пікірінше, валидтеу және бейімделу зерттеу тобына психологтар (100%), лингвистер/тілшілер – 27 (67,5%), математикалық статистиктер – 23 (57,5%) және мәдениеттанушы – 21 (52,5%) кіруі керектігін айтты.

Сөйтіп, магистранттар мен докторанттарға жүргізілген сауалнамалар білім алушылар арасында психодиагностикалық және статистика-

лық құзыреттіліктердің сұранысқа ие екендігін және олардың көбісінің тестерді валидтеудің алгоритм бойынша өтуі қажеттігін стратегиялық түрде түсінетінін байқатты.

Қорытынды

Қазақстандық психологтардың шетелдік тест сауалнамаларын қазақ және орыс тілдеріне белсенді түрде бейімдеумен айналысатыны әдебиеттерді талдау барысында анықталды. Дей тұрғанмен, мұндай жұмысты сан жағынан көбейтіп, сапасын жақсарту қажеттігі байқалады. Магистранттар мен докторанттарды іріктеуде олардың шамамен 60%-ы психодиагностика және статистикалық әдістер саласындағы білім мен дағдыларға ие және сондықтан тестерді бейімдеу және валидтеу технологияларын табысты меңгере алады. Сауалнамаға қатысушылардың көпшілігі (85%) шетелдік тесттерді Қазақстанда бейімдеу және валидтеу қажет деп санайды. Тұлғалық ерекшеліктер мен психикалық денсаулық тестеріне сұраныстың көп екендігін болашақ жас ғалымдардың пікірінен байқауға болады. Сол сияқты күйзеліске қарсы тестердің басымдыққа ие екендігін сауалнамаға қатысушылардың 72,5%-ы көрсетсе, респонденттердің ~65%-ы басқа тестерді (кәсіби сапа, өзін-өзі бағалау және тұлғааралық қарым-қатынас) бәрі білуі тиісті деп санайды. Іріктеуден өткен магистранттар мен докторанттардың 60%-дан астамы тесттерді бейімдеу және валидтеудің барлық алгоритмдерін үйрену қажет деп пайымдайды.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі маңызды міндет магистранттар мен докторанттардың, психологтардың және педагог-психологтардың психометриялық, психодиагностикалық және статистикалық құзыреттіліктерін дамыту болып табылады. Ғылыми мақалалар мен диссертациялар жазу үшін жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру орындарындағы қатысушыларға тестілеу жүргізілуі керек. Психологиялық ғылым мен практиканың дамуына жаңа диагностикаларды қолдану маңызды үлес қосар еді. Осыған байланысты магистранттар мен докторанттарды тестілеуді бейімдеу және валидтеу бойынша оқыту қажет. Біздің ойымызша, келесі қадам тестілеуді бейімдеу технологиясы бойынша тренингтік оқыту, сондай-ақ болашақта валидтелген қазақстандық диагностикалық әдістемені белсенді түрде дамыту және университеттерде психологиялық бағалау (психодиагностика) бойынша мамандарды дайындау болуы мүмкін.

Қаржыландыру

Зерттеу ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің №АР23488243 «Қазақстандық және әлемдік білім берудегі психодиагностиканың даму тарихы: кросс-мәдени талдау және валидтеу алгоритмін жасау» жобасы дайындалатын бойынша гранттық зерттеу есебінен қаржыландырылады.

Алғыс білдіру

Профессор З.Б.Мадалиеваға валидтеу алгоритмі, тестерді құрастыру бойынша кеңес бергені үшін алғыс айтамыз. Авторлар сонымен қатар жоба бойынша сауалнамаға қатысушыларға үлкен алғысын білдіреді.

Мүдделер қақтығысы

Авторлар мақаланы жазу барысында ешқандай кикілжіңнің болмағанын айтады.

Авторлар үлесі:

А. Мынбаева – зерттеу тұжырымдамасы және дизайны, деректерді жинау, нәтижелерді талдау және интерпретация;

Г. Сейдулла – деректерді жинау, нәтижелерді талдау және интерпретация;

Б. Әрінова – қолжазбаның алғашқы нұсқасы.

Барлық авторлар нәтижелермен танысты және қолжазбаның соңғы нұсқасын мақұлдады.

Әдебиеттер

Aidossova, Z. K., Kim, A. M., Khon, N. N., Sadvakasova, Z. M. Перевод и адаптация молодежной версии короткого теста на эмоциональный интеллект Бар-Она EQi:Short-RU проверка внутренней согласованности, конвергентной валидности и ретестовой надежности // Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии, 2023. 85(2), 4–13. <https://doi.org/10.26577/JPsS.2023.v85.i2.01>

Aimagambetova, O., Sarieva, E. Адаптация и перевод психологических тестов: мировая практика и перспективы применения в Казахстане // In Proceedings of the International Scientific and Practical Conference «Education and Psychological and Pedagogical Science: Systematicity, Continuity, Innovation» (T. Tazhibayev Readings). – Алматы: Қазақ университеті, 2025.

Baraeva S., Bagibayeva M., & etc. «Отбасылық өмір ата-ана көзімен» (Е. Шеффер, Р. Белл) әдістемесінің қысқартылған нұсқада қазақ тіліне бейімделуі // Psychology and Cognitive Sciences, 2026. – №1(154). – Б. 125-156. <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-125-156>

Barayeva, S., Kasyimjanova, A., Vasyko, T., Myrzataeva, B., Akmetjanova, M. Исследование половых особенностей толерантности личности к неопределенности // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Психология. 2023. – №3(76). DOI:<https://doi.org/10.51889/2959-5967.2023.76.3.009>

Beaton D. E., Bombardier C., Guillemin F., Ferraz M. B. Guidelines for the process of cross-cultural adaptation of self-report measures // Spine. – 2011. – No 259. – P. 3186–3191. DOI: 10.1097/00007632-200012150-00014

Burlachuk L. Психодиагностика. – СПб: Питер, 2016.

Darbajeva A.K., Orazova, G. Y., Daurov, T. B., Musina, A. A. Валидация и культурная адаптация опросника оценки тревожности Спилбергера на казахский язык // Актуальные проблемы теоретической и клинической медицины, 2025. – (4), 93-102. <https://kazrosmedjournal.krmu.edu.kz/jour/article/view/814>

Hernández-Torrano, D., Ibrayeva, L., Muratkyzy, A., Lim, N., Nurtayev, Y., Almkhambetova, A., Sparks, J. Validation of a Kazakhstani version of the Mental Health Continuum—Short Form // Frontiers in Psychology, 2021. – V.12. -Article 754236. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.754236>

International Test Commission. (2017). The ITC Guidelines for Translating and Adapting Tests (Second edition). [www.InTestCom.org]

Kadyr R.S. Аналитический доклад на тему: «Креативное будущее: тенденции в индустрии творчества в Казахстане». – Астана, НАО «Казахстанский институт общественного развития», 2024. – 100 с.

Karibayeva, I., Turdaliyeva, B., Zainal, N. Z., Bagiyarova, F., & Kussainova, D. Kazakh version of the beck depression inventory: Validation study in female cancer patients // Heliyon, 2023. -№ 9(7)

Kassymova, L. S., Aimagambetova, O. H., Yermekbaeva, M. K. An examination of values and social beliefs of kazakhstani youth // Вестник КазНУ. Серия психология и социология, 2016. – №49(2). <https://bulletin-psysoz.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/305>

Kasymzhanova A., & Bapaeva, S. Адаптация на казахский язык методик исследования толерантности к неопределенности // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Педагогика. Психология. Социология, 2023. – 143(2), 169–185. <https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/385>

Kondrashihina O. A. Дифференциальная психология.- Киев: Центр учебной литературы, 2009. – 232 с.

Konysbay A., Aimagambetova, O. & etc. Кросс-культурная адаптация и валидация стандартизированной шкалы эмоциональной самооффективности А. Кирка: данные казахстанской выборки // Psychology and Cognitive Sciences , 2026. -№1(154). C. 47-61. <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-47-61>

Kudaibergenova, S., Zhamaliyeva, L., Seksenbayev, N., Muzafarov, R., Madaliyeva, Z., Abetova, A., Bex, T. Cultural adaptation and validation of the stigma of suicide scale–short Form (SOSS-SF) in Kazakh and Russian among the population of Kazakhstan

// Death Studies, 2025. – P. 1-14.

Kustubayeva A. M. и др. Адаптация русскоязычной версии Данди стресс опросника // Российский научный журнал. – 2011. – No. 22. – С. 118-122.

Limasheva L., Berdibayeva, S., Garber, A. PUMP (Problematic use of mobile phone) сауалнамасының қазақ тілді нұсқасын бейімдеу // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Психология, 2025. -№1 (82). – С. 228-238. Doi: 10.51889/2959-5967.2025.82.1.020

Mambetalina A.S., Zhamaliyeva L., Sisenova A. Шкала суицидальной идеации Бека: лингвистическая адаптация и психометрическая валидация казахской версии // Psychology and Cognitive Sciences, 2026. №1(154). – С. 245-260. <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-245-260>

Marat, U., Kurakbayev, K., Laktionova, M., Baimuratova, M., Nakhanova, Z., Imasheva, B. Adaptation and psychometric validation of the kazakh version of the edinburgh postnatal depression scale. // Georgian medical news, 2025. – V.367. – P. 181-186.

Mynbayeva A. История психодиагностики в Казахстане и Китае: кросс-культурный анализ // Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии, 2018. -№3(66). – С.44–52. извлечено от <https://bulletin-psyloc.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/857>

Mynbayeva A.K., Arinova B., Moldassan K., Sheveleva D., Assilbek N. Студенттердің психологиялық капиталын диагностикалау: ағылшынша және орысша сауалнамалардың қазақ тіліне бейімделуін салыстыру // ҚазҰУ Хабаршысы. Психология және әлеуметтану сериясы. – 2026. – №2. – Б.49-61

Nuradinov, A., Mambetalina, A., Utaliyeva, Z. Адаптация и стандартизация теста интеллекта Р. Амтхауэра на населении Казахстана // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Педагогика. Психология. Социология, 2022. -№4(141). <https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/260>

Shatalova, O. Шкала восстановительного эффекта К. Корпелы и др. (ROS): адаптация и первичная психометрическая оценка. Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Педагогика. Психология. Социология, 2024. – №4(149). – С. 422–441. <https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/981>

Slanbekova G. K., Kabakova M. P., Chung M. C. The Experience of Adaptation of V. Fisher’s Questionnaire «Divorce Adjustment Scale» in Kazakhstan //ҚазҰУ Хабаршысы. Психология және әлеуметтану сериясы. – 2018. – Т. 64. – №. 1. – С. 163-172.

Slanbekova, G., Kabakova, M., Tolegenova, A., Mun M., Duisenbekov, D. Адаптация русскоязычной версии опросника «шкала приспособления к разводу» // Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии, 2014. – №3(50). <https://bulletin-psyloc.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/389>

Tolegenova, A. Психологический эксперимент: структура и технологии. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 256 с.

UNESCO. Strategy on education for health and well-being. Paris: UNESCO, 2022.

Umurkulova, M. M., Sabirova, R. S., Kasymova, L. S., Mun, M. V. Опыт адаптации опросника «Undergraduate Stress Questionnaire» // Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии, 2021. -№1(76). – P. 4–16. <https://doi.org/10.26577/JPsS.2021.v76.i1.01>

Ustemova, A. K., Myssaev, A. O., Meirmanov, S. K., Migina, L. E., Pak, L. A. Validation of the Kazakh version of the Depression Anxiety Stress Scale (DASS-21) in a medical faculty staff sample: The pilot study // Science & Healthcare, 2023. – 25(5). – P. 262-269. <https://doi.org/10.34689/SH.2023.25.5.032>

Zheldibayeva, R. The Adaptation and Validation of the Global Competence Scale among Educational Psychology Students // International Journal of Education and Practice, 2023.- № 11(1). – P. 35-46.

Zheniskyzy, A., Кудайбергенова G., Rogaleva L., Kudaibergenova S., Алиева Z. Культурная адаптация и факторная структура казахской версии опросника Brief COPE // Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии, 2026. – №1(96). <https://doi.org/10.26577/JPsS20269611>

Zholdassova, M., Borbasova, G., Kamzanova, A., Kudaibergenova, S., Bildebayeva, D., Nelson, E., Kustubayeva, A. Diagnostic Study of Depressive State Among University Students by Using Kazakh Version of Inventory of Depressive Scal // Journal of Educational Sciences, (2020). 64(3), 38-47. <https://doi.org/10.26577/JES.2020.v64.i3.04>

Zhumangaliyeva A., Mun M., Petrulite A. Определение надежности русскоязычной версии методики оценки сострадательной самоидентичности «Шкала тихого эго» (Quiet ego scale) на казахстанской выборке. Psychology and Cognitive Sciences, 2026. -№1(154). – С.222-244. <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-222-244>

Zhumangaliyeva A., Mun M., Petrulite A. Оценка надежности русскоязычных версий методик оценки благополучия личности на выборке Республики Казахстан //Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Психология. – 2025. – Т. 84. – №. 3. – С. 22-38. <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/089b8092-2ff6-440d-834f-aaf951ba8b9a/content>

References

Aidossova, Z. K., Kim, A. M., Khon, N. N., & Sadvakasova, Z. M. (2023). Translation and adaptation of the youth version of the Bar-On short test of emotional intelligence EQi: Short-RU: testing of internal consistency, convergent validity, and test-retest reliability. *The Journal of Psychology and Sociology*, 85(2), 4–13. <https://doi.org/10.26577/JPsS.2023.v85.i2.01>

Aimaganbetova, O., & Sariyeva, E. (2025). Adaptation and translation of psychological tests: World practice and prospects for application in Kazakhstan. In Proceedings of the International Scientific and Practical Conference “Education and Psychological and Pedagogical Science: Systematicity, Continuity, Innovation” (T. Tazhibayev Readings). Kazakh University. (in Russian)

Bapaeva S.T., Bagybaeva M.I., Zhane T.B. (2026) “Otbasylyk omir ata-ana kozimen” (E. Sheffer, R. Bell) adistemesinin kyskartylgan nusqada kazak tiline beyimdelui [Adaptation of the “Family life through the eyes of parents” method (E. Sheffer,

- R. Bell) into Kazakh language in an abbreviated version]. *Psychology and Cognitive Sciences*, 154(1), 125-156. <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-125-156>. (In Kazakh)
- Bapayeva, S., Kasimzhanova, A., Vasko, T., Myrzataeva, B., & Akhmetzhanova, M. (2023). Study of gender characteristics of personality tolerance to uncertainty. *Bulletin of Abai KazNPU. Series: Psychology*, 76, 3 (October 2023). DOI: <https://doi.org/10.51889/2959-5967.2023.76.3.009>. (In Russian)
- Beaton D. E., Bombardier C., Guillemin F., & Ferraz M. B. (2011). Guidelines for the process of cross-cultural adaptation of self-report measures. *Spine*, 259, 3186–3191. DOI: 10.1097/00007632-200012150-00014
- Burlachuk, L. (2016). *Psychodiagnostics*. St. Petersburg, Piter. (In Russian)
- Darbaeva, A. K., Orazova, G. U., Dautov, T. B., & Musina, A. A. (2025). Validation and cultural adaptation of the spielberger anxiety questionnaire in the kazakh language. *Actual Problems of Theoretical and Clinical Medicine*, (4), 93–102. <https://kazrosmedjournal.krmu.edu.kz/jour/article/view/814>
- Hernández-Torrano, D., Ibrayeva, L., Muratkyzy, A., Lim, N., Nurtayev, Y., Almukhambetova, A., & Sparks, J. (2021). Validation of a Kazakhstani version of the Mental Health Continuum—Short Form. *Frontiers in Psychology*, 12, 754236, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.754236>
- International Test Commission. (2017). *The ITC Guidelines for Translating and Adapting Tests* (Second edition). [www.InTestCom.org]
- Kadyr R.S. (2024). Analiticheskiy doklad na temu: «Kreativnoye budushcheye: tendentsii v industrii tvorchestva v Kazakhstane» [Analytical report on the topic: “Creative Future: Trends in the Creative Industry in Kazakhstan”]. Astana, Kazakhstan Institute of Social Development, 100. (In Russian)
- Karibayeva, I., Turdaliyeva, B., Zainal, N. Z., Bagiyarova, F., & Kussainova, D. (2023). Kazakh version of the beck depression inventory: Validation study in female cancer patients. *Heliyon*, 9(7).
- Kassymova, L. S., Aimaganbetova, O. H., & Yermekbaeva, M. K. (2016). An examination of values and social beliefs of kazakhstani youth. *The Journal of Psychology and Sociology*, 49(2). <https://bulletin-psysoz.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/305>
- Kasymzhanova, A., & Bapaeva, S. (2023). Adaptation of methods for studying tolerance to uncertainty into the Kazakh language. *Gumilyov Eurasian National University. Series: Pedagogy. Psychology. Sociology*, 143(2), 169–185. <https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/385>
- Kondrashikhina, O.A. (2009). *Differential Psychology: Textbook*. Kyiv: Center for Educational Literature, 232.
- Konysbay A., Aimaganbetova O.Kh. et al. (2026). Cross-Cultural Adaptation and Validation of A. Kirk’s Standardized Emotional Self-Efficacy Scale: Evidence from a Kazakhstani Sample. *Psychology and Cognitive Sciences*, 154(1), 47-61. <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-47-61>
- Kudaibergenova, S., Zhamaliyeva, L., Seksenbayev, N., Muzafarov, R., Madaliyeva, Z., Abetova, A., & Bex, T. (2025). Cultural adaptation and validation of the stigma of suicide scale–short Form (SOSS-SF) in Kazakh and Russian among the population of Kazakhstan. *Death Studies*, 1-14.
- Kustubaeva A. M. et al. (2011). Adaptation of the Russian-language version of the Dundee stress questionnaire. *Russian scientific journal*, 22, 118-122.
- Limasheva, L., Berdibaeva, S., & Garber, A. (2025). PUMP (Problematic use of mobile phone). *Bulletin of Abai KazNPU. Series: Psychology*, 82(1), 228-238. Doi: 10.51889/2959-5967.2025.82.1.020
- Mambetalina A.S., Zhamaliyeva L.M., & Sisenova A.T. (2026). The Beck Suicidal Ideation Scale: Linguistic adaptation and psychometric validation of the Kazakh version. *Psychology and Cognitive Sciences*, 154(1), 245–260. <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-245-260>
- Marat, U., Kurakbayev, K., Laktionova, M., Baimuratova, M., Nakhanova, Z., & Imasheva, B. (2025). Adaptation and psychometric validation of the kazakh version of the Edinburgh postnatal depression scale. *Georgian medical news*, (367), 181-186.
- Mynbaeva A.K., Arinova B.A., Moldasan K.Sh., Sheveleva D., & Asilbek N. (2026). Student of psychology capital diagnostics: agylshynsha zhane oryssh saualnamalardyn kazak tiline beimdeluin salystyru [Diagnosis of Students’ Psychological Capital: Comparing the Adaptation of the English and Russian Questionnaires into the Kazakh Language]. *The Journal of Psychology and Sociology*, 97(2), 49-61. <https://doi.org/10.26577/JPsS20269725>
- Mynbaeva, A. K. (2018). History of Psychodiagnostics in Kazakhstan and China: Cross-Cultural Analysis. *The Journal of Psychology and Sociology*, 66(3), 44–52. <https://bulletin-psysoz.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/857>
- Nuradinov, A., Mambetalina, A., & Utalieva, Z. (2022). Adaptation and standardization of the R. Amthauer intelligence test for the population of Kazakhstan. *Gumilyov Eurasian National University. Series: Pedagogy. Psychology. Sociology*, 141(4). retrieved from <https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/260>
- Shatalova, O. (2024). The Restorative Effect Scale of K. Korpela et al. (ROS): Adaptation and Initial Psychometric Evaluation. *Gumilyov Eurasian National University. Series: Pedagogy. Psychology. Sociology*, 149(4), 422–441. <https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/view/981>
- Slanbekova G. K., Kabakova M. P., Chung M. C. (2018). The Experience of Adaptation of V. Fisher’s Questionnaire “Divorce Adjustment Scale” in Kazakhstan. *The Journal of Psychology and Sociology*, 64(1), 163-172.
- Slanbekova, G., Kabakova, M., Tolegenova, A., Mun, M., & Duisenbekov, D. (2014). Adaptation of the Russian-language version of the Divorce Adjustment Scale questionnaire. *The Journal of Psychology and Sociology*, 50(3). retrieved from <https://bulletin-psysoz.kaznu.kz/index.php/1-psy/article/view/389>
- Tolegenova, A. (2016). *Psychological Experiment: Structure and Technology*. Almaty: Kazakh University, 256.

Umurkulova, M. M., Sabirova, R. S., Kasymova, L. S., & Mun, M. V. (2021). Opyt adaptatsii oprosnika «Undergraduate Stress Questionnaire» [Adaptation of the Undergraduate Stress Questionnaire]. *Vestnik KazNU. Seriya psikhologii i sotsiologii [The Journal of Psychology and Sociology]*, 76(1), 4–16. <https://doi.org/10.26577/JPSS.2021.v76.i1.01> (In Russian)

UNESCO. (2022). Strategy on education for health and well-being. UNESCO.

Ustemova, A. K., Myssaev, A. O., Meirmanov, S. K., Migina, L. E., & Pak, L. A. (2023). Validation of the Kazakh version of the Depression Anxiety Stress Scale (DASS-21) in a medical faculty staff sample: The pilot study. *Science & Healthcare*, 25(5), 262-269. <https://doi.org/10.34689/SH.2023.25.5.032>

Zheldibayeva, R. (2023). The Adaptation and Validation of the Global Competence Scale among Educational Psychology Students. *International Journal of Education and Practice*, 11(1), 35-46.

Zheniskyzy A., Kudaibergenova G., Rogaleva L., Kudaibergenova S., & Aliyeva Z. (2026). Cultural Adaptation and Factor Structure of the Kazakh Version of the Brief COPE Questionnaire *The Journal of Psychology and Sociology*, 96(1). <https://doi.org/10.26577/JPSS20269611>

Zholdassova, M., Borbasova, G., Kamzanova, A., Kudaibergenova, S., Bildebayeva, D., Nelson, E., & Kustubayeva, A. (2020). Diagnostic Study of Depressive State Among University Students by Using Kazakh Version of Inventory of Depressive Scal. *Journal of Educational Sciences*, 64(3), 38-47. <https://doi.org/10.26577/JES.2020.v64.i3.04>

Zhumanalieva A., Moon M., & Petrulyte A. (2026). Determining the reliability of the Russian-language version of the Quiet Ego Scale, a method for assessing compassionate self-identity, on a Kazakhstani sample. *Psychology and Cognitive Sciences*, 154(1), 222-244. <https://doi.org/10.32523/3080-1893-2026-154-1-222-244>

Zhumanalieva A., Moon M., & Petrulyte A. (2025) Evaluation of the reliability of Russian-language versions of methods for assessing personal well-being on a sample of the Republic of Kazakhstan. *Bulletin of Abai KazNPU. Series: Psychology*. 84(3), 22-38. <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/089b8092-2ff6-440d-834f-aaf951ba8b9a/content>

Авторлар туралы мәлімет:

Мынбаева Айгерим Казыевна – педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы, Қазақстан, e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz).

Сейдулла Гульнар – PhD докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы, Қазақстан, e-mail: gulbaur@mail.ru).

Әрінова Бақыт Айтұқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, ассистент профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы, Қазақстан, e-mail: baxit-a@mail.ru).

Information about the authors:

Mynbayeva Aigerim – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz).

Seidulla Gulnara – PhD student, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: gulbaur@mail.ru)

Arinova Bakyt – Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: baxit-a@mail.ru).

Сведения об авторах:

Мынбаева Айгерим Казыевна – доктор педагогических наук, профессор, КазНУ имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: aigerim.mynbaeva@kaznu.edu.kz).

Сейдулла Гульнара – докторант PhD, КазНУ имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: gulbaur@mail.ru).

Аринова Бақыт Айтұовна – кандидат педагогических наук, ассистент-профессор КазНУ имени аль-Фараби (Алматы, Казахстан, e-mail: baxit-a@mail.ru).

Келін түсті: 15.04.2026

Қабылданды: 20.08.2026